

Carl Rømsøe, konditor i særklasse, restauratør – og tidligere frontkjemper – fyller 90 år onsdag 7. februar.

Foto: BJØRN KRAY IVERSEN

Front- kjemper

er en alminnelig brukt betegnelse på norske frivillige til tysk tjeneste på østfronten 1941-45. Det var i prinsippet to typer avdelinger frontkjemperne meldte seg til. Noen avdelinger var rent tyske (Divisjon Viking/Regiment Nordland og senere Divisjon Nordland/Regiment Norge), andre hadde norsk befal og norsk kommandospråk, opprettet med hovedformål å støtte finenes kamp mot Sovjetunionen (Den norske legion, SS-skjegerkompani/SS-skjegerbataljon Norge). Fart i rekrutteringen ble det først da krigen mellom Tyskland og Sovjetunionen brøt ut i juni 1941. At Finland også var i krig på nytt mot samme motstander, ble utnyttet i NS-propagandaen. Personell som i mai 1941 hadde meldt seg frivillig til Norges SS, gikk i hovedsak inn i legionen. På kort tid meldte det seg mer enn 1.000 frivillige, som forpliktet seg til seks måneders verving etter utdanning. NS-ledelsen stilte dem i utsikt at de skulle delta som norske frivillige i finsk tjeneste. Dette skjedde ikke. Den norske legion ble underlagt tysk styring. De seks månedene ble til noe over ett år ved fronten.

I alt kom over 5.000 nordmenn i aktiv fronttjeneste på tysk side under krigen. Over 700 frontkjemper falt eller forble savnet på østfronten. Den avdelingen som hadde de største prosentvise tapene var Den norske legion, som mistet nesten 20 prosent av styrken. Frontkjemperne fikk etter krigen harde straffer som landsvikere.

(Kilde: Norsk krigsleksikon 1940-45. J. W. Cappelen's Forlag 1995).

Fra østfronten til Bellevue

109368

**Den norske
legion**

AV EINAR HAUGE NILSEN

For mer enn 50 år siden lå han i skyttergravene foran Lenin-grad og var en oriltten brikke i Hitlers forsøk på å knekke Sovjetunionen. I dag sitter han i sin trygdeleilighet i Førdesfjorden og ber om unnskyldning for det han var med på under krigen. Men beundringen for den norske Fø-
ren, Vidkunn Quisling, er det fremdeles mer enn en liten rest igjen av.

Han er en mangfoldig person og har opplevd mye. Carl Romsøe, som onsdag fyller 90 år. En kunstner som konditor, en fordums konge i Haugesunds restaurantverden, et renessansemenneske med frodig livsførelse og store vyer, ifølge gamle venner.

En belevn, gammel herre, som steller seg selv i leiligheten sin og gjerne hjelper andre som bor i eldresenteret i Førre. Men også med en fortid som frontkjemper, NS-medlem og landssvikdomt.

På hyllen over komfyren står en bronsebyste av Vidkunn Quisling, reddet i siste liten fra Nasjonal Samlings partikontor i Haugesund i mai dagene 1945, mens byen jublet over tyskerens kapitulasjon.

Jeg vil på det dypeste be om unnskyldning for hva jeg var med på, begynner Carl Romsøe samtalen før vi har stillt et eneste spørsmål.

– For hva?

– Både for medlemskapet i NS og for at jeg var med i legionen. Det var feil. Men den gangen trodde jeg det var riktig. Vi som var med, følte oss ikke som landssvikere, men trodde vi gjorde det som var best for landet. Senere ble det lagt ut slik at vi hjalp fienden, men jeg så det ikke på den måten.

Du var med i NS flere år før krigen. Vurderte du å melde deg ut da tyskerne angrep Norge?

– Nei, det gjorde jeg ikke. Det var et overfall, naturligvis, men jeg tok ikke avstand fra Quisling av den grunn. Han hadde jeg stor tro på, sier Romsøe og tenner en sigar.

Jeg sluttet å røke et års tid men begynte igjen da det ble forbudt, innskytter han med et smil, før han fortsetter med en overraskende bemerkning:

Jeg regnet meg som en venn av Rabinowitz. Jeg var flere ganger på besøk hjemme hos ham og han besøkte oss på landstedet vi hadde den gangen. Da han måtte flykte, begynte det å gå opp for meg at tyskerne var ute etter

jødene. Jeg tenkte på å forsøke å hjelpe ham ut av landet, men fikk ikke gjort noe før han ble tatt.

– Rabinowitz var en velkjent og kunnskapsrik motstander av nazismen. Førte ikke samtale til at du endret oppfatning?

– Det gjorde nok ikke det, dessverre. Men jeg husker at han hadde en kari-katur av Hitler på veggen.

Kjøpmann Moritz Rabinowitz og familien hans ble uttryddet i Auschwitz; Carl Romsøe var heldig og kom velberget hjem fra østfronten til familie og konditori i Haugesund. Den norske legion hadde store tap men var trukket bort fra Leningrad da russerne brøt beleiringen og tyskerne begynte tilbaketrekkingen som ikke tok slutt før det endelige nederlaget.

Du var en voksen mann midt i 30-årene, ingen forvillet ungdom, da du meldte deg til legionen?

– Årsaken var Quislings opprop om at vi måtte melde oss til kamp mot bolsjevismen. Quislings mening var å bygge opp en troverdig norsk hær som kunne overta når tyskerne hadde vunnet krigen og trukket seg ut av Norge. Det lyktes jo ikke, men vi trodde på det den gangen, sier Romsøe.

På Leningradfronten lå avdelingen hans en tid ved Ladoga. – Vi lå der for å hindre at Leningrad fikk forsyninger over isen, men vi klarte ikke det, vet du.

Han opplevde harde kamper med store tap, når russerne brøt gjennom skyttergravslinjene og ble slått tilbake igjen. Samtidig var det en kamp mot den harde, russiske vinteren. Skjønt det var enda verre når vårløsningskom og alt druknet i søle og likene som hadde vært skjult av snøen begynte å tine.

Han forteller ikke så mye om dette, men minnes at han var hjemme på permisjon.

– Det var ikke særlig behagelig å gå i Haugesund i tysk uniform, sier han tørt. – Jeg ble nok uglesett av mange.

– Skjønnte du årsaken? – Ja, de fleste var jo imot Quisling og det han sto for.

I uniform gikk han også som propagandaleder i NS når han hengte opp plakater for partiet og verveplakater for Den norske legion.

– I ettertid er jeg klar over at jeg var på villspor, men det skjønnte jeg ikke den gangen, sier han.

Konsekvent vil nok enkelte iallfall si at han var. Han hadde vært medlem av NS siden lenge før kri-

gen og var som frontkjemper blant dem som fikk en streng dom.

Jeg fikk seks år, og sonet fire, forteller han. Mens han ventet på dommen var han internert leiren i Skårødal, sammen med mange andre fra byen og distriktet. Senere ble det opphold flere steder rundt i landet, siste stopp var skogshogst i Hallingdal.

– Det var jo en herlig tid. Jeg ble bedt om å være kokk og fikk kona til å sende med Haugesund Husmorskolens kokkebok. Det gikk utmerket.

Hjemme igjen etter endt soning skulle en ny tilværelse bygges opp, og Romsøe begynte å planlegge Bellevue.

Tomten på høyden ved Eivindsvatnet hadde han kjøpt før krigen for 5.000 kroner. Restaurantforlaget hadde han virksomheten ved Bytunet, med restaurant i etasjen over konditoriet.

Jeg grunnla restaurantforlaget i Haugesund, sier han og får det til å høres, ikke som skyrt, men som konstatering av fakta.

Mange som har levd lenge nok til å huske, vil

være enig. Også i at han, som han legger til i samme åndedrett, hadde byens beste konditori.

Byen hadde mange kafeer drevet av driftige fruer med en disk foran kjøkkendøren, og Totalen, som var en skikkelig kafé hvor det gikk avholdsfolk. Men restauranter fantes ikke, slår Romsøe fast.

Så det er ikke helt uten grunn at han tar æren for å ha innført restaurantkulturen i Haugesund da han kom hit fra Stavanger i 1935. Der hadde han gått i lære i farens konditori og dessuten perfeksjonert seg gjennom lengre opphold i Tyskland.

Romsøes konditori og restaurant ved Bytunet ble en suksess, men virkelig stjerne i byens restauranter-

liv ble han da Bellevue åpnet 17. mai 1956. Restauranten med utsikt over byen og havet var noe man ikke hadde sett maken til i Haugesund. Vestlandets største restaurant i ett lokale, hvor man kunne bevere 400 gjester hvis dansegulvet ble tatt i bruk til bord og stoler. Stadig nye utenlandske orkestre og artister, en duft av den store verden.

Det tok sin tid og kostet strev å få det til.

Jeg møtte nok en del motbør fra ledelsen i Haugesund, men ikke fra folk jeg var i forretningsmessig kontakt med når kom i gang igjen med forretningsdriften og skulle ha ting utført, sier Romsøe.

På den tiden følte han at byen langt på vei hadde godtatt ham igjen.

– Det ble iallfall suksess?

– Ja, gudbevaremegvel. 2-300 mennesker i kø når vi åpnet dørene. Presset var så stort at enkelte fikk revet i stykker klærne. Slik var det hver fredag, lørdag og søndag. Men så var jeg jo også alene i markedet.

– Det var jeg som innførte cover charge her, legger han til. – CC kr. 5,- sto det i annonsene. Senere ble det 10,-. Med 3-400 gjester var det jo rene gullgruven.

På veggene i leiligheten henger mange minner fra Bellevue-tiden. Bilder av orkestre og artister. Carl Romsøe omgitt av ansatte eller eksotiske danserinner.

Bellevue fikk konkurranse etter hvert, fra nye hoteller og restauranter, men Romsøe holdt det gående til pensjonalderen var passert og han ble slått konkurs i 1977.

– Uten at jeg var konkurs, sier han, og viser fram en annonse fra Haugesund skifterett som forteller at boet er gjort opp med full dekning til alle kreditorer. Nederst på annonsen er en påtegning med rød kulpepenn: «Haugesunds Mafia».

Da han ble slått konkurs, var han enkemann og flyttet fra leiligheten på Bellevue til landstedet i Nedstrand. Der bodde han ti års tid, til han fikk leilighet i eldresenteret i Førdesfjorden.

Han er blitt litt dårlig til bens, men om kjødet er skrapeligere, er ånden fremdeles temmelig villig.

– Det har vært et omskiftelig liv med mye å glede seg over, selv om jeg ble slått konkurs uten å være det og lenge var på villspor uten å skjønne det, sier han.

– Glem nå ikke å få med at jeg ber om unnskyldning for mine villfarelser.

Ble på tysk kalt SS-tilliv-
gen-Legion Norge og ble
oppsett i Tyskland med nor-
ske frivillige fra 1. august
1941. Etter grunnutdanning
ble avdelingen sendt til øst-
fronten og tildelt den tyske
50. armékorps ved Leningrad
(i dag St. Petersburg). I jan-
uar 1942 ble det satt opp en
egen rekruttskole for Den nor-
ske legion i Holmestrand. Den
ble nedlagt i 1943, da le-
gionen gikk mot avvikling.

Det ble lagt vekt på at legi-
onen skulle være en ren,
norsk avdeling, og mange ble
lokket med at den skulle være
kimen til gjenoppretelsen av
en norsk hær. Tyskerne stop-
pet disse planene, og veien
gjennom tysk tjeneste ble den
eneste mulighet for å komme
til fronten. I stedet for Waf-
fen-SS-merket på det ene kra-
gespeilet bar de frivillige den
norske løve. Etter vel et års
innsats på fronten ble Den
norske legion trukket ut av
frontområdet ved Leningrad.

Legionærer som hadde
opprinnelig kontrakt og øn-
sket å slutte, ble sendt hjem til
Norge. Andre gikk over i an-
dre avdelinger.

(Kilde: Norsk krigsleksikon
1940-45. J. W. Cappelen
Forlag 1995).

Beleiringen av Leningrad

Leningrad, som har fått igjen
sitt gamle navn St. Petersburg
og gjerne regnes som en av
verdens vakreste byer, gjen-
nougikk ufattelige lidelser
under Hitler-Tysklands for-
søk på å erobre Sovjetunio-
nen. Beleiringen varte i 900
dager, fra september 1941 til
januar 1943 av tyske og finske
tropper. De beskjøt byen
med artilleri og greide i peri-
oder å avskjære dens forbindels-
seslinjer. Bare en tynn forsyn-
ningslanje over innsjøen La-
doga ble holdt åpen.

Anslagene over hvor
mange av byens innbyggere
som omkom, varierer fra noe
under en million til en og en
halv million. De fleste døde av
sult. I dag har St. Petersburg
omkring fem millioner inn-
byggere, med forsteder nær-
mere seks.